
Téma: Migrace

Otevřené hranice a jejich nepřátelé?

K současné diskusi v rámci teorie migrace

Martin Job

Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, Brno

mjob@mail.muni.cz

Abstrakt:

Autor se zabývá současnou diskusí, jež probíhá v rámci normativní teorie migrace, a problematikou otevřených hranic coby bytostně liberálním konceptem, v jehož pozadí se střetávají hodnoty univerzalistického liberalismu s požadavky členů zakotvených politických komunit. V první části článku nastiňuje revizi stěžejních normativních pozic v soudobém politicko-filosofickém diskursu o migraci a upozorňuje na liberální podstatu legitimizačních strategií proponentů i oponentů otevřených hranic. V návaznosti na podstatné kosmopolitní implikace, jež se s argumentací ve prospěch otevřených hranic pojí, pak ve druhé části článku představuje dva vzájemně komplementární návrhy zohledňující východiska liberálních univerzalistů i partikularistů. Tyto návrhy se týkají (i) podmínek úspěšné integrace migrantů a (ii) nápravy demokratického deficitu v kolektivním rozhodování o propustnosti hranic, v jejímž důsledku by došlo k zahrnutí migrantů do deliberativního procesu.

Klíčová slova: migrace, otevřené hranice, politická komunita, liberalismus, liberální nacionalismus, kosmopolitismus

DOI: <https://doi.org/10.46854/fc.2021.2r.251>

1. Úvod

Před více než pětasedmdesáti lety napsal Karl Raimund Popper vlivnou apologetiku otevřené společnosti, v níž je Platónova ideální politická obec interpretována jako krajně nebezpečné politické zřízení tendující k totalitarismu

a intelektuální útok na přirozenou svobodu.¹ V současném širším (tj. i laickém či, lépe řečeno, široce veřejném) diskursu o migraci můžeme narazit na poutavou výměnu pozic. Novodobá představa otevřené liberální společnosti coby společnosti garantující širší vymezení svobody pohybu, společnosti bez bariér v podobě uzavřených hranic, totiž naráží – pochopitelně s jistou dávkou nadsázky – na obdobu výše zmíněné kritiky Platóna. Z hlediska mnohých obhájců statu quo jsou otevřené hranice² utopickou úvahou, v důsledku jejíž realizace by nezbytně docházelo ke značné kumulaci negativních jevů; krajně liberální snahou o nastolení ráje na zemi dlážděnou potlačováním svobod členů zakotvených politických komunit.

Převedeno do prosté řeči: občanů suverénních národních států hájících exkluzivní práva a výdobytky, které jim uzavřený prostor národního státu poskytuje, a majících právo na kontrolu propustnosti vlastních hranic. Poukazují přitom nejen na oprávněnost nároku členů partikulárních politických komunit na sebeurčení, ale také na obavu z toho, že otevřené hranice stojí v opozici vůči akceschopnosti soudobých otevřených (ve smyslu pluralitních a liberálně-demokratických) společností zaručujících bezpečnost, efektivní ochranu práv svých občanů a podporujících sociální kohezi.

Přestože při pohledu na stav českého politického diskursu o migraci nezřídka zaznívají výtky, a to mnohdy z ideově značně rozdílných stran, přístupu českých elit (tj. převládajícímu, oficiálně deklarovanému přístupu vycházejícímu zejména z rozhodnutí vlády a klíčových ministerstev) nelze vytýkat nesystematičnost. V pozadí lavírování mezi odmítáním jak tzv. nelegální migrace, tak tzv. přerozdělování migrantů se statutem uprchlíka, a akcentací jiných forem pomoci ve snaze zachovat si v mezinárodním prostředí tvář a uznat složitou humanitární situaci množství osob krácených na základních lidských právech, je totiž dosti jasná linie systematického prosazování národního zájmu. Zájmu, který je v mimořádně homogenní české společnosti, nenavyklé na soužití většího množství osob s různými etnicko-kulturními kořeny,³ většinou současných politických elit vykládan s poukazem na výše naznačené obavy z narušení vnitřní bezpečnosti a sociální koheze.

1 Popper, K. R., *Otevřená společnost a její nepřítelé I. Platónovo zařikávání*. Přel. M. Calda. Praha, OIKOYMENH 2011.

2 Otevřené hranice v rámci normativní politické filosofie nepředstavují technický termín, jenž by se vázal k prosté otázce nepřítomnosti hraničních kontrol. Jedná se o širší teoretický koncept, který v sobě povětšinou sdružuje (i) apel na uznání univerzální svobody pohybu v rozšířené podobě (tj. v podobě respektující nárok jednotlivce na vstup do jiné politické komunity), (ii) kritiku nelegitimity současné praxe uzavírání hranic a (iii) kritiku státocentrismu soudobých liberálních demokracií.

3 V této souvislosti je vhodné uvést nejen bohatou tradici multikulturalismu, z níž vychází – a to i na základě empirických zjištění – možnost umenšovat potenciálně konfliktní prvky vzájemně jinakosti, ale také teorii transnacionální migrace pracujících s identitárním překryvem. Viz Banting, K. – Johnston, R. – Kymlicka, W. – Soroka, S., *Do Multiculturalism Policies Erode the Welfare*

Přestože krajní pól v podobě národoveckých a šovinizujících tezí zpravidla nenachází v soudobé politické teorii zastání, umírněná akcentace zájmu partikulárních politických komunit pochopitelně není novum a nesetkáváme se s ní pouze v příspěvcích české provenience. Jako účelné se jeví poukázat na vyprofilované pozice a v mnoha ohledech propracované argumenty zaznívající v rámci anglosaské politické filosofie, a to např. z proudu liberálního nacionalismu.

V návaznosti na výše řečené se v druhé kapitole svého příspěvku – vycházející jak z širšího mezinárodního kontextu teoretických úvah, tak z textů Michala Trčky a Josefa Koudelky publikovaných níže v tomto čísle *Filosofického časopisu* – pokusím poskytnout revizi ústředních normativních pozic v rámci soudobé teorie migrace a upozornit na podstatné implikace, které se s jejich zastáváním pojí. Mým cílem není podat všezahrnující přehled, pokládám však za účelné rozšířit reflexivní shrnutí Michala Trčky obsažené v tomto čísle *Filosofického časopisu* o několik doposud upozaděných autorů, kteří přinesli velice podstatné a nadále aktuální příspěvky do teoretické debaty o migraci. Pokusím se zejména ukázat, jak etablovaní autoři s různým přístupem k ideální povaze hranic, dlouhodobě se vyjadřující k teorii migrace, pracují s liberální tradicí a veskrze liberálními axiomy, a jakým způsobem se tedy vztahují k relevantní reflexi migrace z pohledu liberální etiky.

Ve třetí kapitole poukážu na výzvu, jež byla nastolena v podobě zásadních kosmopolitních implikací univerzalistického liberalismu, a podrobněji představím dva kompromisní návrhy, které jsou vzájemně komplementární a mají potenciál překlenout rozpor mezi zastánci a odpůrci otevřených hranic. Tyto návrhy se týkají (i) podmínek úspěšné integrace přistěhovalců a (ii) nápravy demokratického deficitu v kolektivním rozhodování o propustnosti hranic, v jejímž důsledku by došlo k zahrnutí migrantů do delibertativního procesu.

Předem mých úvah bych se rád vyjádřil k tomu, proč je využití normativní argumentace nezbytné pro morálně obhajitelný přístup k migraci. Prvním důvodem je fakt, že se současné demokracie zaštiťují liberálními principy svobody a rovnosti, a je tedy záhodno se ptát, zda lze koncepci, jež garantuje plný rozsah svobody a rovnosti pouze osobám uvnitř vymezené politické komunity, považovat za skutečně spravedlivou a vnitřně (tj. z hlediska základních axiomů liberálního myšlení) uspokojivou.⁴ I za předpokladu, že z uvedeného nevyvozuje kosmopolitní přesah liberálních závazků, je

State? An Empirical Analysis. In: Kymlicka, W. – Banting, K. (eds.), *Multiculturalism and the Welfare State: Recognition and Redistribution in Contemporary Democracies*. Oxford, Oxford University Press 2006, s. 49–91; Szaló, C., *Transnacionální migrace. Proměny identit, hranic a vědění o nich*. Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury 2007.

4 Viz např. Tugendhat, E., *Přednášky o etice*. Přel. J. Moural. Praha, OIKOYMENH 2004, s. 60.

možné a v rámci konzistentního liberálního přístupu pravděpodobně zcela nezbytné odmítavé stanovisko vůči migrujícím osobám legitimizovat eticky uspokojivým vysvětlením.

Druhý důvod je podstatně prozaičtější a týká se limitů utilitaristického zdůvodňování. Pochopitelně bychom si v souvislosti s definováním národního zájmu mohli klást otázku, zda je pro zajištění udržitelného růstu z hlediska celkového demografického vývoje západních společností rozumné, aby se tamní politické komunity uzavíraly do sebe a spoléhaly se na ryze „domácí“ lidské zdroje. Mohli bychom se zaměřit na to, že vysoce restriktivní přístup k migraci podlamuje ekonomický výkon a že je tato skutečnost v diskusi o přijímání migrantů bagatelizována. Tato strategie nicméně neposkytuje hlubší zdůvodnění našich úvah a ani v dobré víře se nemůže stát základem konzistentního přístupu k migrujícím osobám, jenž je založen na substantivních hodnotách, a nikoliv na kalkulaci momentální výhodnosti.⁵

2. Liberální argumentace za horizontem otevřených a uzavřených hranic

Pokud se zaměříme na všeobecnou svobodu pohybu např. ve formě univerzálního práva náležitícího všem osobám bez rozdílu daného závažností jejich požadavku na přesun (tj. jak uprchlíkům, tak tzv. ekonomickým migrantům či zkrátka migrantům bez adjektiv a hodnotících soudů), jež sice doposud není plně uznávané ani v pozitivizované, ani v ryze teoretické rovině, ale pro jehož existenci lze předkládat pádné argumenty,⁶ debatu o migraci a její účastníky lze skutečně – jak ve svém textu činí Michal Trčka – rozdělit na (i) obhájce otevřených hranic, (ii) zastánce suverenity státu v otázce propustnosti hranic a vlastního definování, zda a kolik migrantů přijme, a (iii) autory hledající nějakou formu kompromisního řešení, které by bralo ohled jak na migrující jednotlivce, tak na požadavky občanů zakotvených politických komunit.

Rozhodně tedy pokládám za účelné rozebrat stav debaty v českém prostředí a jednotlivé pozice rozčlenit. Nemohu si nicméně odpustit několik úvodních kritických postřehů vůči rámování současného diskursu jako sporu mezi „vítači“, „hledáči“ a „zamykači“. Mé výhrady přitom nepramení pouze z nesouhlasu s nekultivovanou terminologií, tj. zejména ze skutečnosti, že výraz *vítač* dle mého soudu nemůže v českém prostředí sloužit pro seriózní vystižení pozice idealistických teoretiků. Hlavní důvod mého odmítnutí je

5 Srov. Wellman, C. H., Freedom of Association and the Right to Exclude. In: Wellman, C. H. – Cole, P., *Debating the Ethics of Immigration: Is There a Right to Exclude?* Oxford, Oxford University Press 2011, s. 105–116.

6 Viz Oberman, K., Immigration as a Human Right. In: Fine, S. – Ypi, L. (eds.), *Migration in Political Theory: The Ethics of Movement and Membership*. Oxford, Oxford University Press 2016, s. 32–56.

jiný. Takto tematizovaný spor totiž nereflektuje šíři koncepcí toho, co bychom mohli nazvat *spravedlností pohybu osob*, a dosavadního stavu bádání, jež se povětšinou odehrává v anglosaském prostoru.

Při sledování tohoto sporu se ptáme, zcela legitimně a zcela logicky, po důsledcích pro migrující osoby a po zjednodušených výsledcích v podobě všeobecného přijetí, hledání středních cest a všeobecného odmítnutí. Odhlížíme nicméně zaprvé od příčin v podobě argumentačních zdrojů těchto výsledků⁷ a především, zadruhé, předpokládáme příchýlnost k extrémním pólům uzavírání a otevírání v odborné diskusi, v jejímž rámci je však snaha o vyvažování konfliktních nároků mnohem častějším jevem.

Minimálně v rámci politické filosofie je prostor mezi krajními póly stěžejní a za pomyslné hledače lze označit většinu etablovaných autorů. Málokdo totiž při formulování ideální politické teorie zcela upouští od praktických konsekvencí. Joseph Carens, jeden z typických obhájců otevřených hranic, např. své stěžejní dílo *The Ethics of Immigration* dělí na (i) část věnující se ideální teorii a na (ii) nepoměrně větší část, která neabstrahuje od tenat současného rozvržení světa a snaží se nalézt možné nástroje v rámci státocentrického uspořádání suverénních národních států uplatňujících kontrolu hranic.⁸ V opačném segmentu názorového spektra, jemuž dominuje neideální

7 Michal Trčka vyměňuje dosti širokou plejádu argumentů v pozadí trojího dělení na *vítače, hledače a zamykače*. Ve své kritice narážím spíše na pečlivější analytické zohlednění faktu, že se lze k rozdílným důsledkům dostat z relativně jednoduché ideové pozice. Hovoříme-li o ideji kosmopolitního globálního egalitarismu, lze z ní poměrně logicky vyvozovat závazek vůči osobám stojícím mimo hranice (našeho) národního státu, přičemž by se intuitivně mohlo zdát, že je představa kosmopolitní spravedlnosti s existencí arbitrárně stanovených hranic těžko slučitelná. Někteří autoři ovšem upozorňují na to, že nám záměr pomoci hůře postaveným jedincům může vnutit výrazně restriktivní přístup k imigraci z důvodu zajištění pomoci osobám v daných domovských společnostech. Zejména chceme-li se ve snaze o zmírňování globální nerovnosti zaměřit na strukturální rozvoj těchto společností a nespolehat se pouze na remitence, jejichž efekt je z dlouhodobého hlediska značně sporný. V podobném duchu lze upozornit na autory opírající se o lidskoprávní argumentaci a operující se svobodou pohybu, tj. autory typicky spojované s proudem prosazujícím zahrnutí práva na imigraci do souboru základních lidských práv. Najdou se totiž i tací, jež propojují právní aspekty problematiky migrace s tezemi vzešlými z teorie přirozených povinností, což je v důsledku vede k restriktivnějšímu přístupu ke (stávajícímu) právu na odchod ze země původu. Viz Brock, G., *Global Justice: A Cosmopolitan Account*. Oxford, Oxford University Press 2009, s. 190–219; Stiliz, A., *Is There an Unqualified Right to Leave?* In: Fine, S. – Ypi, L. (eds.), *Migration in Political Theory: The Ethics of Movement and Membership*, c.d., s. 57–79; Ypi, L., *Justice in Migration: A Closed Borders Utopia?* *Journal of Political Philosophy*, 16, 2008, No. 4, s. 391–418.

8 Přestože je v Carensově argumentaci požadavek otevřených hranic zřejmý a při rozboru jeho díla bývá skloňován nejčastěji, z celkových třinácti kapitol *The Ethics of Immigration* je prvních deset věnováno neideální teorii a návrhům, jak učinit inkluzivnějším současný přístup k migraci založený na konvenčním chápání hraničních kontrol. Viz Carens, J. H., *The Ethics of Immigration*. Oxford, Oxford University Press 2013, s. 19–224; Carensův vlastní nástin výkladu viz na s. 13–16.

teorie,⁹ je situace obdobná, jelikož málokterý z uměřených autorů prosazujících pomyslné zamykání nereflektuje rovnost lidských bytostí a legitimní nároky na straně migrantů, které jsou mnohdy chápány mnohem extenzivněji, než je tomu v současné praxi.

Typický příklad se váže k dichotomii mezi uprchlíky a tzv. ekonomickými migranty: zatímco prosazování volného pohybu všech osob (včetně ekonomických migrantů) je skutečně spjata převážně se zastánci ideálu otevřených hranic, někteří autoři v obecné rovině neodmítají restriktivní podobu hraničních kontrol, zároveň se však vyjadřují např. pro rozšíření konceptu uprchlíka, které by nereflektovalo pouze přítomnost hrozby cílené perzekuce, ale také širší spektrum hrozeb měkčí povahy (včetně stále závažnějších hrozeb klimatických) komplikujících sledování zavedených lidských práv.¹⁰ Ve výsledku by tak kategorie uprchlíků doznala velmi výrazného rozšíření co do počtu osob do ní spadajících, přičemž by si liberální demokracie pochopitelně ponechávaly závazek takto situovaným osobám pomoci.

Hovoříme-li o autorech, kteří se otevřeně hlásí ke globální extenzi liberálního egalitarismu a k nějaké formě kosmopolitní pozice, i u těchto je vhodné hovořit spíše o široce chápaném hledání než o přichylnosti k zjednodušeným pólům uzavírání a otevírání. Globální kosmopolité se nezřídka věnují problémům místních komunit a jejich fungování a přežití v čase, tj. v konfrontaci s odčerpáváním lidského kapitálu v procesu, kdy domovské společnosti často opouštějí ti nejperspektivnější a nejkvalifikovanější z původních obyvatel, zatímco zbylí členové těchto komunit přicházejí nejen o perspektivu budoucí kooperace s těmito osobami, ale i o náklady, které byly dříve alokovány na jejich vzdělání a zabezpečení.¹¹ Problematizace volného pohybu osob v absolutní podobě v tomto případě jistě nepramení z izolacionismu; právě naopak.

V rámci kritiky otevřených hranic je samozřejmě možné poukazovat na parciální argumenty zajištění bezpečnosti, protekcionismu za účelem ochrany vlastních pracovníků na domácím pracovním trhu apod. Tento typ argumentace nicméně nelze považovat za dostatečný, jelikož se z jednotlivých plusů a minusů jen stěží vyvozuje koherentní výstup. Jak lze např. arbitrárně rozhodnout, zda má větší váhu benefit kulturního obohacení přijímající společnosti, či negativum oslabování původních kulturních vzorců této společnosti? Zda klást větší důraz na potenciální ohrožení domácích pra-

9 Blíže k této dichotomii viz např. Valentini, L., *Ideal vs. Non-ideal Theory: A Conceptual Map*. *Philosophy Compass*, 7, 2012, No. 9, s. 654–664.

10 Viz např. Pevnick, R., *Immigration and the Constraints of Justice: Between Open Borders and Absolute Sovereignty*. Cambridge, Cambridge University Press 2011, s. 91–93; Berchin, I. I. et al., *Climate Change and Forced Migrations: An Effort Towards Recognizing Climate Refugees*. *Geoforum*, 84, 2017, s. 147–150.

11 Viz Brock, G., *Global Justice: A Cosmopolitan Account*, c.d., s. 198–203.

covníků, nebo na poptávku trhu, kterou již nejsou schopny pokrývat místní lidské zdroje? Proponenti toho či onoho stanoviska budou přirozeně zdůrazňovat jimi preferovaný postoj a nacházet pro něj vhodné důkazy, které se skutečně nabízí na obou stranách pomyslné barikády.

Nechceme-li zůstat jen u argumentů vytrhávaných z kontextu, je vhodné přistoupit k poněkud sofistikovanejšímu ospravedlnění, které upozorňuje na robustnější normativní základy: na fundamentální liberální principy a dobra, která lze spatřovat na straně zakotvených politických komunit. Přesně k takovému způsobu ospravedlnění migračních restrikcí přitom přistupuje vícero veskrze liberálních teoretiků, u nichž nelze hovořit o tom, že by své návrhy nestavěli na půdorysu liberální politické filosofie a nezohledňovali základní principy liberální etiky.

Jeden z čelných zástupců liberálního nacionalismu David Miller vychází ve své argumentaci z tezí, jež odkazují k identitárnímu rozměru současných liberálních demokracií. Občané v rámci těchto celků nepředstavují nesourodou skupinu osob sdružující se na základě náhodných kritérií. Sdružují se na základě sdílené podobnosti, která mezi nimi vytváří silné pouto a pobídky ke vzájemné kooperaci. Stát jakožto politická a zároveň *etická* komunita může z Millerova hlediska kvalitně fungovat pouze za předpokladu zohlednění tohoto pouta mezi občany, jež typicky vyvěrá z kolektivně sdílené národní identity – identity, která mimo jiné slouží jako zásadní katalyzátor mezilidské solidarity, soudržnosti a vzájemných závazků.¹² Není přitom nutné odvolávat se pouze na kulturní zdroje této identity ve smyslu jazyka a historicky zakořeněných kolektivních zvyků. Společná národní identita se zakládá také na specifické kultuře veřejného života, včetně kultury politické a sdílené důvěry v reciprocity férového jednání.¹³ V zájmu udržení schématu vzájemné spolupráce a sociální koheze je tedy legitimní, aby stát vykonával kontrolu hranic a reguloval charakter a počet nově příchozích migrantů, kteří se přemisťují dobrovolně, tj. nejsou nuceni prchat před hrozbou perzekuce.¹⁴

12 V pozadí tohoto postoje je tedy – z pozic univerzalistického liberalismu napadnutelný – předpoklad přirozených limitů mezilidské solidarity. Lidé ve svých úvahách zcela přirozeně vykazují zaujatost ve prospěch vlastních spoluobčanů: upřednostňují rodinu a přátele a prostřednictvím občanské vazby k národnímu státu dochází k přirozenému rozšíření tohoto zájmu na vzdálenější osoby, které jsou jim však v důsledku sdílené podobnosti stále dostatečně blízké na to, aby k nim byli dobrovolně solidární.

13 Viz Miller, D., *Principles of Social Justice*. Cambridge, Mass., Harvard University Press 1999, s. 18–19.

14 Viz Miller, D., *Strangers in Our Midst: The Political Philosophy of Immigration*. Cambridge, Mass., Harvard University Press 2016, s. 57–75; Miller, D., *National Responsibility and Global Justice*. Oxford, Oxford University Press 2007, s. 214–221.

Jak je z výše řečeného patrné, liberální nacionalismus lze, podobně jako teorii přirozených povinností, na vyšší úrovni vztahovat ke komunitaristické perspektivě, s níž v rozboru normativních východisek operují také Baršová a Barša. Politická komunita touto optikou „vytváří hustou síť vzájemných nároků a závazků [kontrastující] s řídkou sítí morálních vazeb spojujících jednotlivce jednoho národního společenství s jednotlivci jiných národních společenství“.¹⁵

K podobným závěrům dochází také Ryan Pevnick, byť na sdílenou národní identitu v pozadí odmítavého stanoviska vůči otevřeným hranicím nespolehá. Svoji argumentaci opírá o tzv. asociativní vlastnictví institucí, na něž mají exkluzivní vlastnický nárok osoby, které se na jejich kontinuálním utváření podílely svou prací. Stát je v tomto pojetí možné chápat jako institucionální strukturu přetrvávající v čase, na jejíž charakter měly vliv téměř výlučně generace zakotvené v daném místě. Pevnickův přístup tedy zdůrazňuje, že politická komunita není pouze soubor sdílených praktik, ale především zcela hmatatelný soubor institucí, které byly a jsou systematicky budovány. Pochopitelně je možné cizince přizvat, nemají však automaticky podíl na asociativním vlastnictví, a rozhodnutí o jejich přijetí či nepřijetí je tudíž primárně věcí samotné politické komunity, vůči níž své požadavky směřují.¹⁶

Christopher Wellman, pravděpodobně jeden z nejzarytějších obhájců legitimacy omezování migrace ze strany partikulárních kolektivů občanů, vychází z liberální svobody sdružování coby integrální součásti nároku na sebeurčení politické komunity, která již ze své podstaty není koncipována jako všezahrnující. Tato svoboda totiž implikuje nejen (i) právo sdružit se s ostatními dle vlastní preference, ale také (ii) právo nesdružovat se s těmi, s nimiž společné uskupení tvořit nechceme.¹⁷ Wellman se tedy specifickým způsobem dotýká jednoho z prvků, jež můžeme pozorovat také v případě perspektivy liberálního nacionalismu: sebeurčení lidu nevychází pouze z pozitivní sebeidentifikace, ale také z vymezení se vis-à-vis okolí. Přestože má stát v otázce přístupu k přistěhovalcům autonomní postavení, podobně jako u Pevnicka můžeme i v tomto pojetí sledovat jisté předpoklady výhodnosti dobrovolného otevírání hranic.¹⁸

Legitimita jednostranného odmítání přistěhovalců nicméně má své limity, a to zejména jsou-li požadavky na přijetí vyslovovány ze strany osob, kte-

15 Baršová, A. – Barša, P., *Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. Brno, Masarykova univerzita–Mezinárodní politologický ústav 2005, s. 24.

16 Viz Pevnick, R., *Immigration and the Constraints of Justice: Between Open Borders and Absolute Sovereignty*, c.d., s. 33–45; s. 53–54.

17 Wellman, C. H., *Immigration and Freedom of Association*. *Ethics*, 119, 2008, No. 1, s. 109.

18 Viz tamtéž, s. 116–117. Zevrubnou kritiku Wellmanovy argumentace viz v: Fine, S., *Freedom of Association Is Not the Answer*. *Ethics*, 120, 2010, No. 2, s. 338–356.

ré se přemísťují na nedobrovolné bázi. Uprchlíky coby osoby v mimořádně tíživé životní situaci tedy stát musí zohledňovat formou přímé pomoci, jež předpokládá umožnění vstupu na jeho území a poskytnutí azylu.¹⁹ Pevnick navíc akcentuje zohlednění širšího spektra hrozeb, když dodává, že je současné provázání konceptu uprchlictví s cílenou perzekucí příliš restriktivní, neboť v důsledku nepříznavá status uprchlíka mnoha osobám, jejichž životní vyhlídky jsou – např. vinou extrémní chudoby – velice nelichotivé, a lze tak vážně pochybovat o tom, zda mohou dosáhnout minimálního standardu života bez nároku na přesun.²⁰

V tomto ohledu se poněkud vymyká Christopher Wellman, který tvrdí, že lze za využití argumentu svobody (ne)srdružování legitimizovat odmítnutí přímé pomoci dokonce i v případě uprchlíků, přičemž navrhuje soubor potenciálních nápravných opatření – od rozvojové pomoci až po možnou humanitární intervenci v případech selhávajících a zločinných režimů – v dané lokalitě.²¹ V souvislosti s alternativní pomocí uprchlíkům je taktéž vhodné upozornit na debatu týkající se systematického budování tzv. bezpečných zón, jejichž prostřednictvím by bylo uprchlíkům poskytnuto bezpečné útočiště a zároveň by se minimalizovaly třecí plochy, jež se s jejich přijímáním typicky pojí.²²

V podobném duchu jako Miller a Pevnick hovoří ve své monografii také Josef Koudelka, když vybízí k poskytování azylu uprchlíkům a k jiné formě pomoci tzv. ekonomickým migrantům. Jeho postoj tedy lze vykládat s poukazem na množinu přístupů, které rozlišují míru závažnosti požadavku migrantů, resp. úlohu, jakou instrument změny místa pobytu v jejich životě sehrává. V případech, kdy není přesun z hlediska zajištění základních životních potřeb nezbytný, je doporučovaným řešením rozvojová pomoc na místě, tj. pomoc nepřímá.²³

19 Daný závazek nevyklučuje nějakou formu mezinárodního režimu, v jehož rámci by docházelo ke sdílení přímé odpovědnosti mezi větším množstvím bezpečných států. Viz Miller, D., *Strangers in Our Midst: The Political Philosophy of Immigration*, c.d., s. 82–87; s. 162–164.

20 Pevnick, R., *Immigration and the Constraints of Justice: Between Open Borders and Absolute Sovereignty*, c.d., s. 92. Srov. Shacknove, A. E., Who is a Refugee? *Ethics*, 95, 1985, No. 2, s. 274–284. Blíže k právním aspektům uprchlictví viz např. Molek, P., *Právní pojem „pronásledování“ v souvislostech evropského azylového práva*. Praha, C. H. Beck 2010.

21 Wellman, C. H., *Freedom of Association and the Right to Exclude*, c.d., s. 117–124.

22 Z etického hlediska je pochopitelně možné konstatovat, že je tato forma pomoci způsobem, jak dostat problematiku uprchlictví v přeneseném i faktickém slova smyslu na periferii a de facto se tak vyhnout substanciálnímu řešení konfliktu mezi individuální autonomií a kolektivním sebeurčením. Srov. Long, K., In Search of Sanctuary: Border Closures, 'Safe' Zones and Refugee Protection. *Journal of Refugee Studies*, 26, 2013, No. 3, s. 458–476.

23 Viz Koudelka, J., *Imigrace a liberalismus. Dopady migrace, teorie a možná řešení*. Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury 2018, s. 190–194.

Zastánci otevřených hranic se nicméně ptají, zda nemají všechny lidské bytosti (tudíž i ekonomičtí migranti, v současném politickém diskursu nezřídka nelichotivě označovaní jako *ilegálové*) nárok na širší záruky svobody pohybu, zejména vycházíme-li z propojení několika fenoménů: (i) liberálních principů individuální svobody a rovnosti, (ii) morálního kosmopolitismu přinášejícího globální extenzi liberálně-egalitářské férové rovnosti příležitostí a (iii) zohlednění nahodilosti místa narození každého z nás a značné disproporce v životních možnostech, která se s místem narození jakožto nerovnou výchozí pozicí pojí.²⁴

Přestože se konkrétní argumentační postupy ve prospěch legitimizace otevřených hranic nemusí vždy shodovat se všemi znaky mnou naznačeného vymezení, tato ideová východiska jsou bezesporu nosná a prakticky žádný teoretik operující v rámci liberálního metajazyka soudobé politické teorie²⁵ k nim nemůže být lhostejný. Lidské bytosti mají množství zásadních životních zájmů, které jsou respektované a chráněné stávajícími lidskoprávními dokumenty, a u mnoha z nich lze vážně pochybovat o tom, zda je prostor vymezený zemí původu dostačující pro jejich uspokojivé naplňování.

Takovýmto způsobem postupuje např. Kieran Oberman, jenž svou argumentaci opírá o pojetí práva na imigraci jako nezbytné podmínky přístupu k celé škále existujících životních možností, zahrnujících přátele, rodinu, občanská sdružení, možnosti vyjádření, pracovní příležitosti či manželské partnery. Pokud se ve sledování těchto cílů omezíme jen na vnitřní prostor národního státu, významně tím limitujeme nejen šíři našich možností, ale fakticky vzato také stávající základní práva, jako např. právo na uzavření sňatku a založení rodiny, na svobodnou volbu zaměstnání, na svobodu shromažďování apod.²⁶

Otevřené hranice lze v návaznosti na výše uvedené interpretovat jako plně symetrický přístup ke svobodě pohybu, v jehož rámci se mobilita oběma směry (ve formě emigrace i imigrace) stává součástí holistického pohledu na individuální svobodnou vůli a funguje jako důležitá záruka naplnění liberálních hodnot svobody a rovnosti.²⁷ Jak upozorňuje Phillip Cole, současné vymezení svobody pohybu totiž symetrické není: zatímco má standardně každý právo svobodně emigrovat, toto právo není provázané s právem

24 Joseph Carens v této souvislosti hovoří o (z povahy věci nezaslouženém) místě narození jako o novodobé formě feudálních privilegií. Viz Carens, J. H., *The Ethics of Immigration*, c.d., s. 226–236.

25 Viz Parekh, B., *Theorizing Political Theory*. In: O'Sullivan, N. (ed.), *Political Theory in Transition*. London, Routledge 2000, s. 251–253.

26 Oberman, K., *Immigration as a Human Right*, c.d., s. 35.

27 Viz Cole, P., *Open Borders: An Ethical Defense*. In: Wellman, C. H. – Cole, P., *Debating the Ethics of Immigration: Is There a Right to Exclude?*, c.d., s. 299–300.

na imigraci, což Colea vede k charakterizaci převažujícího přístupu k migraci jako inkohherentního a vyznačujícího se *liberální asymetrií*.²⁸

Pochopitelně je možné tvrdit, že argument právní a morální asymetrie coby „eticky inkonzistentního rysu“²⁹ není dostatečně naléhavý, jelikož lze asymetrické vnímání svobody pohybu ospravedlnit poukazem na legitimní nároky dílčích kolektivů občanů. Uznáváme-li však morální závažnost všeobecného práva na opuštění země původu, z etického hlediska je skutečně problematické, že se migranti de facto ocitají ve vakuu – odchod z jedné komunity se intuitivně vzato prolíná s logickým očekáváním příchodu do jiné komunity. Alespoň tedy v současném světě, pečlivě rozparcelovaném na jednotlivé národní státy regulující přístup na svá teritoria, kde již prakticky neexistují tzv. země nikoho.

3. Mezi univerzalizmem a partikularismem: možnosti a limity konsenzuálního přístupu

Jak lze z předchozích stránek vyzorovat, k problematizaci a napětí v rámci liberální teorie migrace dochází zejména v důsledku *kosmopolitní extenze*, tj. při snaze aplikovat liberální principy nejen uvnitř vymezené politické komunity, ale ve formě kosmopolitních závazků také navenek. Pokud vycházíme – jak Michal Trčka tvrdí – z konceptu liberálně-demokratického státu, je záhodno klást si otázku, zda v tomto případě není třeba věnovat větší pozornost zásadním kosmopolitním účinkům, které se s argumentací ve prospěch otevřených hranic přímo či nepřímo pojí. Perspektiva partikularistického kolektivismu,³⁰ již lze mnoho z dříve uvedených tezí proti otevřeným hranicím rámovat, je totiž kompatibilní jak s modelem liberálně-demokratického státu, tak se základními principy, na nichž stojí.

Problémem tedy není přívlastek liberálně-demokratický, ale samotný pojem *stát*. Je skutečně možné předpokládat, že by při praktickém prosazování otevřených hranic³¹ zůstalo zachováno současné pole spolupracujících libe-

28 Tamtéž, s. 193; s. 205.

29 Tamtéž.

30 Viz Baršová, A. – Barša, P., *Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*, c.d., s. 25–30.

31 Na myslí mám ideálně typickou pozici, která předpokládá všeobecný volný pohyb osob s žádnými či zcela minimálními restrikcemi, tj. např. pouze s mimořádnými restrikcemi v případě humanitárních katastrof a rizika zásadního ohrožení veřejného zdraví nebo restrikcemi uplatňovanými malými komunitami se specifickým způsobem života, jejichž přežití by bylo nekontrolovanou migrací vážně ohroženo. Viz Cole, P., *Open Borders: An Ethical Defense*, c.d., s. 303–306; Carens, J. H., *Migration and Morality: A Liberal Egalitarian Perspective*. In: Barry, B. M. – Goodin, R. E. (eds.), *Free Movement: Ethical Issues in the Transnational Migration of People and of Money*. University Park, Pennsylvania State University Press 1992, s. 40; Carens, J. H., *The Ethics of Immigration*, c.d., s. 286.

rálně-demokratických států v množném čísle? Je namísto vážně se zamyslet nad tím, zda takováto představa nepředpokládá buď (a) globální stát,³² nebo (b) radikální decentralizaci politického rozhodování podmíněnou výraznou disperzí státní suverenity, tj. zásadní přestavbu současných liberálních demokracií a přehodnocení stávajícího konceptu liberálně-demokratického státu jako politické komunity s vlastní a do jisté míry výlučnou identitou a s vlastním procesem rozhodování. Problematika migrace se touto optikou jeví spíše jako podtéma mnohem širších úvah stran globální spravedlnosti, jež si kladou za cíl minimalizovat strukturální nerovnost na globální úrovni a (přeneseně vzato) odstranit celou řadu příčin současné globální migrace.

S jistou nadsázkou je tedy možné se ptát, zda v tomto případě, zůstávající pevně v českém kontextu, nezaštitit dané úvahy krom knihy Baršové a Barši *Přistěhovalectví a liberální stát* stejnou měrou také dalším klasickým titulem *Anarchie a řád ve světové politice* a širokým spektrem soudobých extenzí liberalismu.³³ Hovoříme totiž o liberalismu, ale jedním dechem je třeba dodat, že o liberalismu globalistickém; o liberalismu, kterému nestačí aréna nezávislých liberálních demokracií, neboť vyžaduje globální přesah. Nikterak přitom nezpochybnuji oprávněnost ideální povahy teoretických úvah ani abstrahování od praktických problémů. Spíše je namísto věnovat bližší pozornost tomu, s jakými koncepty pracujeme a jak se předpokládatelné praktické důsledky našich ideálních úvah zpětně promítají do jejich podoby – a to jak v zájmu precizace vlastní argumentace, tak v zájmu otevřené debaty, v níž je dán ostatním pozicím dostatečný prostor pro zpřesňování protiargumentů.

Je toto napětí nepřekonatelnou překážkou možného průsečíku mezi liberálně orientovanými nacionalisty či, obecněji, proponenty partikularistické perspektivy a autory, kteří ve své kritice převládajícího přístupu k migraci oponují současné podobě státní suverenity a ve snaze vyrovnávat globální nespravedlnost postulují model, jenž je ve svém důsledku značně kosmopolitní? Existuje nějaké konsensuální řešení tohoto sporu? Přestože patrně nelze nalézt kompromis plně uspokojivý pro obě strany, dva vzájemně komplementární návrhy skýtají jistý potenciál.

Jednu z cest, jíž by se debata mezi oběma široce chápanými koncepcemi mohla ubírat, lze spatřovat v cíleném upření pozornosti k tomu, jakým způsobem by se měli nově příchozí migranti do společnosti začlenit, jaké podmínky by měli plnit (včetně osvojování si liberálně-demokratických princi-

32 Srov. Dufek, P., Why Strong Moral Cosmopolitanism Requires a World State. *International Theory*, 5, 2013, No. 2, s. 177–212.

33 Barša, P. – Císař, O., *Anarchie a řád ve světové politice*. Praha, Portál 2008. Viz také Dufek, P., *Úroveň spravedlnosti. Liberalismus, kosmopolitismus a lidská práva*. Brno, Masarykova univerzita–Mezinárodní politologický ústav 2010, s. 107–174.

pů, jazyka a kulturních vzorců dané cílové společnosti) a jak moc vstřícní by (ne)měli být původní členové politické komunity vůči zachovávaní paralelních pravidel a paralelních kulturních vzorců vycházejících z domovských společností. Spolu s Lindou Bosniakovou je totiž možné uvést, že současná politická komunita má typicky velmi pevnou skořápku, a pro cizince je tedy mnohdy velice obtížné, ne-li nemožné, proniknout legálním způsobem dovnitř, avšak měkký vnitřek – přístup k nově příšivším je v procesu začleňování již nepoměrně shovívavější.³⁴

Bylo by pochopitelně bláhové tvrdit, že problematice integrace nebyla či není věnována pozornost. Výzvy v podobě charakteru kontroly hranic a začleňování přistěhovalců do přijímající společnosti (včetně legalizace jejich statusu) se ostatně teorií migrace prolínají jako spojené nádoby, což dokládá prakticky celé pensum relevantní literatury k tématu.³⁵ Pro současnou veřejnou debatu je nicméně symptomatické, že se stáčí k otázkám *přijetí* či *nepřijetí* migrantů a integraci často chápe jako inherentně problematickou – jako složitý proces, jehož rizik jsme si vědomi a kterému je třeba se ideálně vyhnout buď (a) omezováním imigrace, nebo (b) přijímáním migrantů z tzv. kulturně spřízněných regionů, což v mnoha případech znamená zavírání dveří osobám, které se komparativně vzato nacházejí v mnohem horším postavení.

Je namísto předjímat možnou kritiku ze strany těch, kteří výše naznačené ztotožňují s netolerancí, tvrdým vynucováním asimilace a/nebo popřením východisek multikulturalismu jako modelu soužití multikulturních a multi-etnických komunit. Je na ni možné odpovědět dvěma způsoby. Zaprvé, hledáme-li možný kompromis, je nutné ustoupit z vyhraněných pozic a tam, kde se to jeví jako možné (tj. nejsou popírány základní principy našich normativních východisek) a konstruktivní, vyjít vstříc kritickým argumentům ostatních koncepcí. Podobně jako Josef Koudelka se totiž domnívám, že problematiku otevřených a uzavřených hranic nelze vykládat jako spor progresivismu a účelových argumentů zastánců statu quo, nýbrž je třeba ji pojímat

34 Viz Bosniak, L., *The Citizen and the Alien: Dilemmas of Contemporary Membership*. Princeton, Princeton University Press 2006, s. 118–132.

35 Srov. zejm. Carens, J. H., *Imigranti a právo na pobyt*. Přel. M. Brabec – M. Kotišová – J. Velek. Praha, *Filosofia* 2016; Fine, S. – Ypi, L. (eds.), *Migration in Political Theory: The Ethics of Movement and Membership*, c.d.; Oberman, K., *Immigration, Citizenship, and Consent: What is Wrong with Permanent Alienage?* *Journal of Political Philosophy*, 25, 2017, No. 1, s. 91–107. Pochopitelně by bylo z jistých výkladových pozic možné namítnout, že se otázkou integrace není nutné zabývat, kupř. pracujeme-li s ideální kosmopolitní premisou jednotlé globální společnosti (např. ve formě globálního státu), v níž se jednotlivé dílčí identity a kulturní vzorce zcela organicky překrývají. Takové vysvětlení však lze jen stěží považovat za dostatečné: promyšlení kosmopolitních modelů správy nás totiž nezabavuje nutností kalkulovat se základním schématem pravidel společenské kooperace, na nichž by se měli shodnout všichni členové politické komunity, ať už je její výsledná podoba jakkoli inkluzivní.

jako spor kvalitních a relevantních argumentů na obou stranách pomyslné barikády.

Nechceme-li (i) zcela popřít nároky zastánců liberálně-nacionální perspektivy, kteří kalkulují s legitimním nárokem občanů rozhodovat o věcech týkajících se jejich domovské politické komunity a s jistou mírou suverenity, a (ii) nechceme-li ignorovat současné výchozí uspořádání světa jakožto množiny samostatných politických jednotek (byť se stále rostoucí mírou vzájemné závislosti), je třeba brát vážně celé spektrum argumentů, které se k teorii migrace vztahují. Jsem přesvědčen, že politická filosofie nabízí nástroje umožňující účelnou inkorporaci různých stanovisek a že se ve výše naznačeném přístupu, jenž přijímání většího množství přistěhovalců podmiňuje důslednější akcentací požadavků úspěšného začlenění, nemusí vytrácet ani pozice, byť v poněkud moderované podobě, zdůrazňující historickou proměnlivost státní suverenity a nelegitimitu současné (ne)propustnosti státních hranic, tj. pozice v mnoha ohledech konvenující odbornému stanovisku Michala Trčky.

Především však zadržet, vytyčení a zdůrazňování extenzivnějších podmínek úspěšné integrace v zájmu akceptování většího množství migrantů nestojí v opozici vůči představě liberální pluralitní společnosti tolerující různorodost. Přestože se to mnoha zastáncům udržování kulturní homogenity a, přeneseně vzato, garantované sociální koheze³⁶ může přičít, v mých úvahách bezesporu figuruje předpoklad otevřené kosmopolitní společnosti, která inkorporuje vlivy cizích kultur, jež jsou *kompatibilní* s politickým liberalismem,³⁷ a ponechává nově přichozím možnost odvozovat svou identitu nejen z nové politické komunity, ale i z místa původu.³⁸ Cílem není eliminovat odlišnosti, ale nalézt a prosazovat nutné minimum společných vzorců chování

36 Nakolik lze mírnění kulturních odlišností skutečně chápat jako jednu ze zásadních záruk sociální soudržnosti je přitom otevřenou otázkou. Pro empirické údaje viz např. Miller, D. – Ali, S., Testing the National Identity Argument. *European Political Science Review*, 6, 2014, No. 2, s. 237–259.

37 Přestože by použití rawlsovského termínu zasluhovalo rozbor více souvislostí, v tomto bodě – zejména z důvodu rozsahu a kompaktnosti výkladu – pouze uvedu, že politický liberalismus (nejméně v mém užití nevyžaduje přijetí Rawlsových předstev spravedlivé kooperace mezi národními státy ani tezí vzešlých z *Teorie spravedlnosti* vztahujících se k egalitářskému systému vnitrosociální kooperace. Pojí se zejména s otázkou celkového rámce veřejného diskursu, v němž by se hledání konsensu nemělo opírat o axiomy všeobecných morálních doktrín. Viz Rawls, J., *Politický liberalismus*. Přel. P. Štekauer. Prešov, Slovacontact 1997, s. 109–143. Srov. Rawls, J., Oblast politična a překrývající konsensus. Přel. K. Berka. *Reflexe*, č. 24, 2003, s. 41–67; Rawls, J., Spravedlnost jakožto „fairness“: politická, nikoliv metafyzická. Přel. K. Berka. *Reflexe*, č. 14, 1995, s. 1–30.

38 Pro srovnání s tezími spjatými s teorií transnacionální migrace viz Szaló, C., *Transnacionální migrace. Proměny identity, hranic a vědění o nich*, c.d. Obecný přehled viz např. v: Baršová, A. – Barša, P., *Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*, c.d., s. 275–276.

a základních pravidel, díky nimž můžeme pomyslné *my* rozšířit i na okruh osob z jiných etnicko-kulturních okruhů, které jsou schopny a ochotny si tato pravidla osvojit.³⁹ To je mimochodem jedním z předpokladů úspěšné sociální inkluze a zabraňování marginalizace nově příchozích.⁴⁰

Druhý přístup potenciálně překračující vzájemnou nekompatibilitu argumentačních pozic pro a proti otevřeným hranicím a univerzální svobodě pohybu vychází z demokratické teorie a otevírá otázku legitimacy politického rozhodování, jež se v případě hraničních kontrol a propustnosti politické komunity dotýká jak (dovnitř) stávajících členů, tak (navenek) cizinců. Tuto argumentaci, jež v sobě pojí otázky legitimacy demokratického procesu a liberální egalitarismus, dlouhodobě rozvádí zejména Arash Abizadeh. Legitimita donucovacích mechanismů státu je typicky odvozována od souhlasu politické komunity jakožto souhrnu občanů, kteří mají možnost participovat na rozhodovacím procesu.

Jak ovšem přistupovat k situaci, kdy je donucení uplatňováno vůči lidem, kteří neměli a nemají možnost vyjádřit se k přijímaným rozhodnutím a entitu stojící za výkonem donucovací moci sami nikterak nelegitimizovali? Z hlediska současného *statu quo* je situace dosti jasná: státy si vyhrazují právo činit rozhodnutí, které omezuje svobodný přístup na jejich území, a v tomto rozhodování si vystačí pouze s poukazem na reprezentaci zájmů vlastních občanů. Je ovšem možné se ptát, zda (i) daná rozhodnutí *de facto* nepředstavují formu donucení – a pokud ano, (ii) zda by tedy neměly být v přijímání takovýchto rozhodnutí zastoupeny všechny strany, jejichž autonomie je v důsledku omezována.⁴¹

Někteří kritici tuto koncepci odmítají, jelikož neakceptují pojetí hraničních kontrol coby donucovacího nátlaku, a v současné rozhodovací praxi tedy nespatřují demokratický deficit. Jak upozorňuje např. David Miller, hraniční kontroly lze vykládat jako opatření, které má spíše preventivní charakter: jis-

39 Vycházíme-li z reality politických jednotek nárokových si právo na sebeurčení a současného modelu občanství jako do značné míry exkluzivního souboru privilegií, je v této souvislosti záhodno zdůraznit, že migrace neimplikuje pouze změnu místa, ale především změnu členství. Z hlediska liberálně-demokratických principů je totiž značně problematické uznávat právo migrantů na pobyt bez provázanosti s příležitostí získat status plnoprávného občana. Viz Miller, D., *Strangers in Our Midst: The Political Philosophy of Immigration*, c.d., s. 7; s. 161–162. Srov. Song, S., *The Boundary Problem in Democratic Theory: Why the Demos Should Be Bounded by the State*. *International Theory*, 4, 2012, No. 1, s. 39–68.

40 Plně souhlasím s Michalem Trčkov v tom, že v liberální společnosti není místo pro rasové či náboženské předsudky. Zároveň jsem však přesvědčen, že je třeba liberální ideál vzájemné rovnosti kontinuálně upevňovat a nespolehat se na představu liberální demokracie jakožto pevného vývojového stupně, v němž by bylo dané vnímání rovnosti každému inherentně vlastní jako osobní kategorický imperativ.

41 Viz Abizadeh, A., *Democratic Theory and Border Coercion: No Right to Unilaterally Control Your Own Borders*. *Political Theory*, 36, 2008, No. 1, s. 37–42.

tým způsobem sice limituje osobní svobodu, nicméně povětšinou ponechává dostatečně široké pole dalších možností. Přestože vyžaduje ospravedlnění, neohrožuje individuální autonomii natolik, aby zavdávalo osobám, kterým je v přesunu zabraňováno, právo být součástí instituce nebo praxe, z jejíž rozhodnutí uzavírání hranic jako preventivní opatření vychází.⁴² V této souvislosti je ovšem vhodné zmínit, že Abizadeh výkladem hraničních kontrol jako donucovacího mechanismu záměrně volí – ve snaze prokázat větší robustnost závěrů – obtížněji obhajitelnou pozici. V rámci demokratické teorie totiž není nezbytně nutné spoléhat se na přítomnost donucení: na základě principu všech zasažených subjektů (tzv. *all-affected* princip) lze legitimitu demokratického procesu odvozovat také od toho, zda jsou do kolektivního rozhodování zahrnuti všichni, jež přijímaná rozhodnutí zasahují.⁴³

Ve snaze o nalezení průsečíku se tento přístup vcelku pochopitelně stává terčem kritiky obou krajních pozic, tj. kritiky jak ze strany idealistů prosazujících všeobecnou svobodu pohybu, tak zapřísáhlých obhájců diskrece státu v otázkách kontroly vlastních hranic. Daná strategie totiž nepočítá s tím, že bychom odstranili institucionální překážky všeobecné svobody pohybu, a (neidealisticky) předpokládá spletitou síť politických celků; řečeno s Koudelkou: států coby opodstatněných stabilizátorů lidských životů. Dalo by se naopak říci, že ve snaze o radikální legitimizaci přijímaných závazků celý proces rozhodování ztlačí a komplikuje a očekává snahu o cílenou a dosti složitou deliberaci mezi všemi zúčastněnými, včetně migrantů stojících v současném stavu vně arény politického rozhodování, v níž si tito prokazují rovnou úctu jak v substantivní (hodnotové), tak procedurální rovině, tj. prostřednictvím rovného postavení v možnosti vyjádřit své požadavky a být zohledněni.

Zároveň lze v rámci této strategie počítat s jistým odstupňováním participačních práv na základě závažnosti nároku ve veřejné diskusi. Např. se ztlačí zvláštním zvýhodněním (i) občanů politického celku, jenž nově přichází přijímá, a (ii) osob, které se nutně potřebují přesunout, jelikož současné podmínky jejich místa pobytu nenaplnují minimální kritéria bezpečného útočiště umožňujícího sledování základních životních zájmů, a to před (iii) osobami, které se nacházejí v uspokojivých podmínkách a vstup na dané území pro ně nemá velkou hodnotu.⁴⁴ Z výše uvedeného je však také jasné, že by byly státy dworkinovsky nuceny „brát migranty vážně“ a vystoupit z pozice svobodné diskrece, v níž mohou, ale nemusí prokázat dobrou vůli a laskavost

42 Miller, D., Why Immigration Controls Are Not Coercive: A Reply to Arash Abizadeh. *Political Theory*, 38, 2010, No. 1, s. 115–116.

43 Viz Abizadeh, A., Democratic Theory and Border Coercion: No Right to Unilaterally Control Your Own Borders, c.d., s. 45.

44 Srov. tamtéž, s. 55.

vůči cizincům, jejichž práva jsou prakticky vzata druhořadá.⁴⁵ Legitimita jednostranného uzavírání hranic by byla narušena a výsledkem deliberace by velmi pravděpodobně bylo otevření liberálních demokracií výrazně většímu množství lidí, než jsou v současné situaci ochotny připustit.

4. Závěr

Jak jsem se snažil v předcházejícím výkladu ukázat, chce-li být univerzalistický liberalismus robustní argumentační základnou konceptu otevřených hranic a chce-li vést férovou debatu na poli normativních úvah o migraci, nemůže se ve své kritice omezovat na parciální protiargumenty a vzdálené perspektivy. Měl by si vybírat přístupy takříkajíc ze stejné váhové kategorie, jež jsou rozpracovány v podobně šíři a kvalitě. V anglosaském prostředí jsou si toho jeho zástupci z řad dotyčných autorů většinou vědomi, a i proto se domnívám, že by bylo chybou tuto skutečnost v českém prostředí opomíjet. Nejedná se přitom o nikterak okrajové přístupy, které by vybočovaly z hlavního proudu liberální politické filosofie, tudíž je záhodno zahrnout je nejen do komplexní reflexe normativní teorie migrace, ale i do konstruktivního hledání možných průsečíků. Zároveň jsem upozornil na podstatné kosmopolitní implikace, s nimiž se argumentace ve prospěch otevřených hranic pojí a které představují závažnou výzvu současnému modelu politické komunity.

Vzhledem k výše řečenému spatřuji perspektivu možného kompromisu zejména ve dvou vzájemně komplementárních rovinách. Zprvve, v rozpracování problematiky úspěšného přijímání a začleňování migrantů, s důrazem na substantivní liberální hodnoty a principy pluralitních demokratických společností, z nichž soudobá teoretická reflexe migrace vychází především. Zadruhé, v užším propojení teorie migrace s demokratickou teorií v rámci řešení demokratického deficitu v rozhodování o migraci. Přestože by se na první pohled mohlo zdát, že tímto krokem již vykračujeme z hájemství morálních úvah, opak je pravdou. Jak nastínily předcházející řádky, demokratické zahrnutí migrantů do procesů kolektivního rozhodování pochopitelně stojí a padá na normativní argumentaci a sleduje cíle liberální etiky.

Přes nespornou etickou naléhavost zde probíraného tématu přirozeně zůstává otázkou, nakolik se bude liberální ideál otevřenější podoby hranic a inkluzivnějšího přístupu k přistěhovalcům promítat do reálné politické praxe. V této souvislosti si neodpustím dovětek vztahující se ke zcela aktuálnímu dění. Jak prokázaly mj. události posledních měsíců spjaté s koronavirovou

45 Viz Dummett, A., *The Transnational Migration of People Seen from Within a Natural Law Tradition*. In: Barry, B. M. – Goodin, R. E. (eds.), *Free Movement: Ethical Issues in the Transnational Migration of People and of Money*, c.d., s. 170–171.

pandemií, svobodu pohybu nelze brát jako samozřejmost, a to přes nesporné lidskoprávní závazky, k nimž se liberálně-demokratické státy otevřeně hlásí. I vysoce ambiciózní koncepce liberálních univerzalistů pochopitelně kalkulují s jistými omezeními v extrémních situacích, k nimž se celosvětové ohrožení veřejného zdraví nepochybně řadí.⁴⁶ Tím spíše lze očekávat uplatňování restriktivních opatření v případech, kdy jejich prosazování není zaštitěno návrhy vzešlými z širší teoretické rozpravy zohledňující dlouhodobou perspektivu, ale momentálním konsensem politické reprezentace.

Navzdory tomu je – zejména zde diskutovaném kontextu teorie migrace – nanejvýš vhodné poukázat na to, jakým způsobem se obavy o vlastní bezpečí a prospěch mohou promítat do ochoty nechat ostatní i nás samé krátit na základních svobodách, jež by měli ještě nedávno mnozí tendenci považovat za samozřejmé, včetně svobody pohybu. Lze také předpokládat, že vnitřní pnutí mezi důsledky globalizace (potažmo kosmopolitními ideály očekávajícími její prohlubování) a zakotveností mnoha občanů v dílčích politických komunitách, od nichž požadují extenzivní záruky ochrany a k nimž vztahují své nejpřímější požadavky, bude nadále viditelné a hodné reflexe. Problematika globální migrace tedy v následujících letech s velkou pravděpodobností nebude ztrácet na významu; trend bude zřejmě spíše opačný.

SUMMARY

Open Borders and Their Enemies?

The author examines the discussion currently taking place in the framework of the normative theory of migration, and the issue of open borders as a fundamentally liberal concept, one in whose background the values of universalist liberalism clash with the demands of members of bounded political communities. The first part of the article briefly reviews the key normative positions in the contemporary political-philosophical discourse regarding migration and draws attention to the liberal basis of the legitimizing strategies of proponents and opponents of open borders. In connection with the inherent cosmopolitan implications that are associated with arguments in favour of open borders, the author presents in the second part of the article two mutually complementary approaches that take into consideration the starting points of liberal universalists and particularists. These approaches concern (i) the conditions for the successful integration of migrants and (ii) the remedying of the democratic deficit in collective decision-making as regards border permeability, the result of which would be the inclusion of migrants in the deliberative process.

Keywords: migration, open borders, political community, liberalism, liberal nationalism, cosmopolitanism

46 Viz výše pozn. č. 31.

ZUSAMMENFASSUNG

Offene Grenzen und deren Feinde?

Der Autor befasst sich mit der aktuellen Diskussion im Rahmen der normativen Migrationstheorie sowie mit der Problematik offener Grenzen als einem zutiefst liberalen Konzept, vor dessen Hintergrund die Werte des universalistischen Liberalismus mit den Forderungen von Mitgliedern begrenzter politischer Gemeinschaften aufeinander treffen. Im ersten Teil des Artikels skizziert der Autor eine Neubestimmung wichtiger normativer Positionen im aktuellen politisch-philosophischen Diskurs über Migration und weist auf die liberale Natur der Strategien zur Legitimierung des Für und Wider offener Grenzen hin. In Anknüpfung an wesentliche kosmopolitische Implikationen im Zusammenhang mit Argumenten zu Gunsten offener Grenzen stellt der Autor im zweiten Teil des Artikels zwei einander ergänzende Ansätze vor, in denen die Ausgangspunkte von liberalen Universalisten sowie von Partikularisten berücksichtigt werden. Diese Ansätze betreffen erstens die Bedingungen einer erfolgreichen Integration von Migranten und zweitens die Behebung des demokratischen Defizits in der kollektiven Entscheidungsfindung über die Durchlässigkeit von Grenzen mit daran anknüpfender Einbeziehung von Migranten in den deliberativen Prozess.

Schlüsselwörter: Migration, offene Grenzen, politische Gemeinschaft, Liberalismus, liberaler Nationalismus, Kosmopolitismus